

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 29·35·69, 628·37·04
ZESPÓŁ REALIZACJI
BADAŃ 21·07·57, 628·90·17

UL. ŻURAWIA 4A, SKR.PT.24
00-503 W A R S Z A W A
TELEFAX: 29·40·89

BS/380/84/92

**MILCZĄCA WIĘKSZOŚĆ -
WYBORCZA FRUSTRACJA CZY GOTOWOŚĆ DO BUNTU**

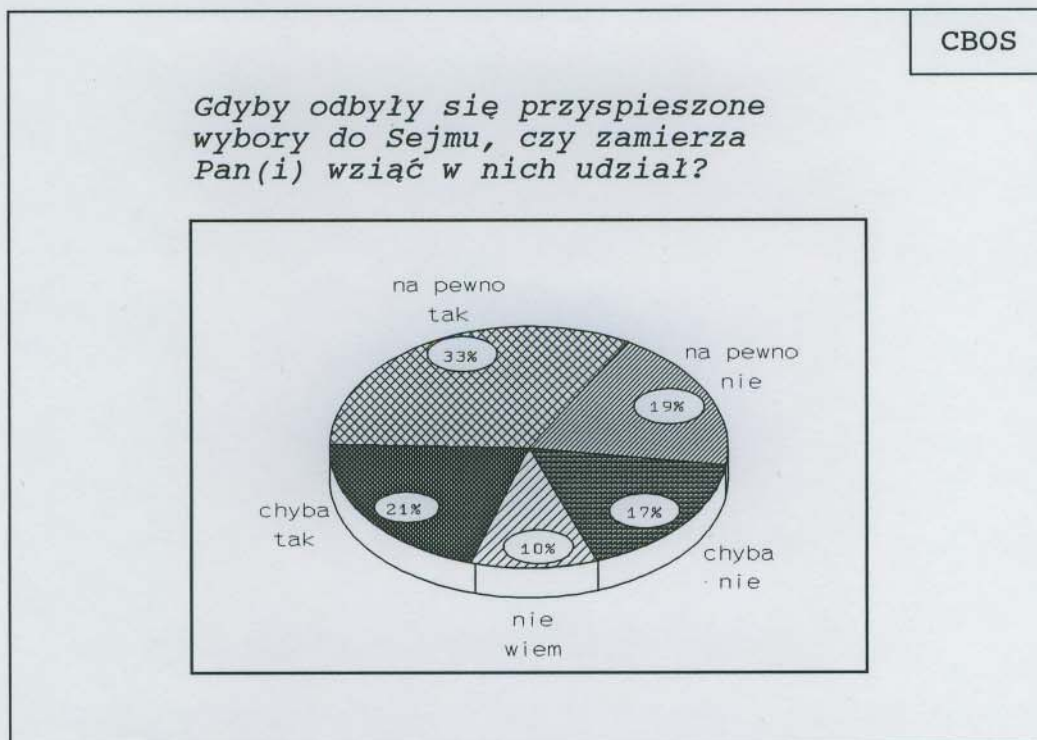
Komunikat z badań

Warszawa, wrzesień 1992 r.

MILCZĄCA WIĘKSZOŚĆ - WYBORCZA FRUSTRACJA CZY GOTOWOŚĆ DO BUNTU

Badanie: "Aktualne problemy i wydarzenia" (26), 16-20 lipca 1992 roku, reprezentatywna ogólnopolska próba losowa dorosłej ludności (N=1124).

- ◆ Tylko połowa ankietowanych zadeklarowała swój udział w ewentualnych nowych wyborach do Sejmu.

- ◆ Odmawiający udziału w wyborach, choć nie aprobują ograniczenia prawa do strajku, nie są również szczególnymi zwolennikami tego sposobu dochodzenia swoich praw.
- ◆ Uwagę zwraca następująca zależność: im forma protestu jest bardziej radykalna, sprzeczna z prawem, tym relatywnie częściej niż przez pozostałych jest aprobowana przez odmawiających udziału w wyborach.
- ◆ Następstwem frustracji wywołanej nie spełnionymi nadziejami, jakie wiązano z poprzednimi wyborami, jest raczej pogłębiająca się społeczna bierność niż agresja.

W lipcu br.¹, tydzień po utworzeniu rządu premier Suchockiej, przeprowadziliśmy badanie, którego celem było stwierdzenie, jak społeczeństwo postrzega partie polityczne i ich liderów. W jednym z wcześniejszych komunikatów² pokazaliśmy, jak partie są odbierane przez własny elektorat. Obecnie chcielibyśmy przedstawić postrzeganie systemu politycznego i partii przez tzw. milczącą większość - ludzi deklarujących swoją absensję w ewentualnych przyszłych wyborach do Sejmu.

Milcząca większość - jak duża

Przypomnijmy, że 54% respondentów (33% na pewno tak, a 21% chyba tak) zadeklarowało swój udział w ewentualnych nowych wyborach do Sejmu (rys. 1). Spośród nich 28% nie wiedziało, na jaką partię oddałoby swój głos. Jak pokazuje doświadczenie, deklaracje udziału w wyborach są zazwyczaj w 20% zawyżone. Stąd też prawomocne wydaje się założenie, że ci, którzy nie wiedzą, na jaką partię by głosowali, prawdopodobnie nie wzięliby udziału w wyborach.

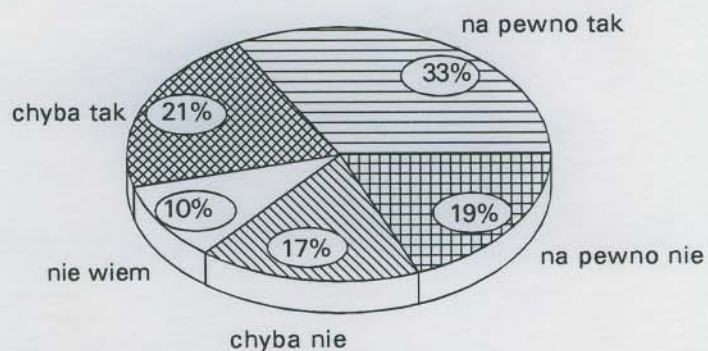
---

¹ Badanie "Aktualne problemy i wydarzenia" (26) przeprowadzono w dniach 16-20 lipca 1992 r. na 1124-osobowej reprezentatywnej próbie losowej dorosłej ludności kraju.

² Por. komunikat CBOS "Społeczny obraz głównych partii politycznych", wrzesień 1992 r.

Rys. 1. Gdyby odbyły się przyspieszone wybory do Sejmu, czy zamierza Pan(i) wziąć w nich udział?

Wśród potencjalnych wyborców można wyróżnić cztery grupy elektoratu:

1. Zdecydowani - deklarujący udział w wyborach	33%
2. Niezdecydowani - deklarujący udział w wyborach	31%
3. Niezdecydowani - odmawiający udziału w wyborach	17%
4. Zdecydowani - odmawiający udziału w wyborach	19%

Tylko pierwszą grupę stanowią ci, o których z dużym prawdopodobieństwem można powiedzieć, że są zdecydowani skorzystać z instytucji prawa demokratycznego wyboru.

Pozostale trzy grupy to milcząca większość, ludzie, którzy prawdopodobnie nie będą głosować w najbliższych wyborach. Są to najczęściej osoby starsze (powyżej 65 roku życia), o niższym poziomie wykształcenia, renciści i emeryci, gorzej oceniający swoje warunki materialne³.

Większość respondentów deklarujących swój udział w wyborach uważa, że przyspieszone wybory do Sejmu byłyby rozwiązaniem słusznym. Natomiast osoby nie zamierzające uczestniczyć w ewentualnych wyborach są przeciwnego zdania (tab. 1).

Tabela 1

w procentach

Stosunek do ewentualnych nowych wyborów	Czy przeprowadzenie przyspieszonych wyborów do Sejmu byłoby rozwiązaniem		
	słusznym	niesłusznym	trudno powiedzieć
Zdecydowani - deklarujący udział w wyborach	61	29	10
Niezdecydowani - deklarujący udział w wyborach	34	41	25
Niezdecydowani - odmawiający udziału w wyborach	17	55	28
Zdecydowani - odmawiający udziału w wyborach	13	56	31

³ Szczegółowe zróżnicowanie badanych ze względu na cechy socjodemograficzne zamieszczono w aneksie.

Respondenci, którzy nie uczestniczyli w dwóch ostatnich demokratycznych wyborach (prezydenckich i do Sejmu), bardziej zdecydowanie odmawiają też udziału w ewentualnych nowych wyborach (tab. 2).

Tabela 2

w procentach

Stosunek do ewentualnych nowych wyborów	Deklarowany udział w wyborach			
	prezydenckich		do Sejmu (25.10.91)	
	tak	nie	tak	nie
Zdecydowani - deklarujący udział w wyborach	86	14	68	32
Niezdecydowani - deklarujący udział w wyborach	77	23	55	45
Niezdecydowani - odmawiający udziału w wyborach	72	28	46	54
Zdecydowani - odmawiający udziału w wyborach	52	48	34	66

Na pytanie otwarte, dlaczego nie zamierzają wziąć udziału w następnych wyborach, respondenci spontanicznie odpowiadali, że wybory nic zmieniają (22%), dzielili się swoim rozczarowaniem, będącym efektem poprzednich wyborów (9%) oraz poczuciem braku ważności swojego głosu (8%), twierdzili też, że wybory to tylko strata pieniędzy (6%) oraz że odbywają się zbyt często (4%). Podawano również uzasadnienia wyrażające rozczarowanie nie tyle do wyborów jako takich, co do systemu politycznego. Niechęć, brak zaufania do polityków ujawniło 16% tej grupy ankietowanych, a

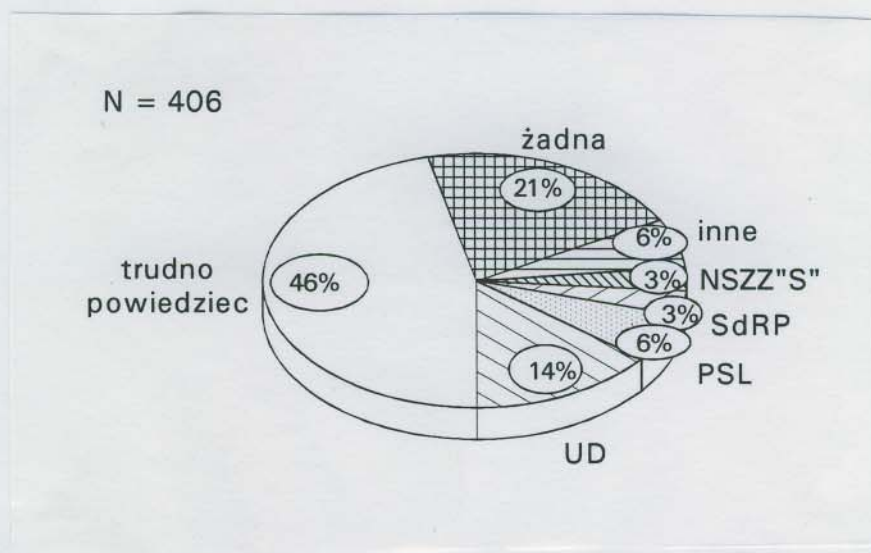

przekonanie, że nie ma odpowiedniej partii lub partii jest zbyt dużo - po 4%. Zupełny brak zainteresowania polityką jako uzasadnienie absencji podało 14% ankietowanych odmawiających udziału w wyborach.

Niezależnie od deklarowanej absencji wyborczej zapytaliśmy badanych, nie mających zamiaru głosować, o to, która z wielu działających w Polsce partii i ugrupowań politycznych budzi w nich najwięcej sympatii. Ponad dwie trzecie tej grupy ankietowanych nie podało nazwy żadnej partii, natomiast pozostali, podobnie jak zamierzający głosować, najczęściej wymieniali: UD, PSL, SdRP i NSZZ "Solidarność" (rys. 2).

CBOS

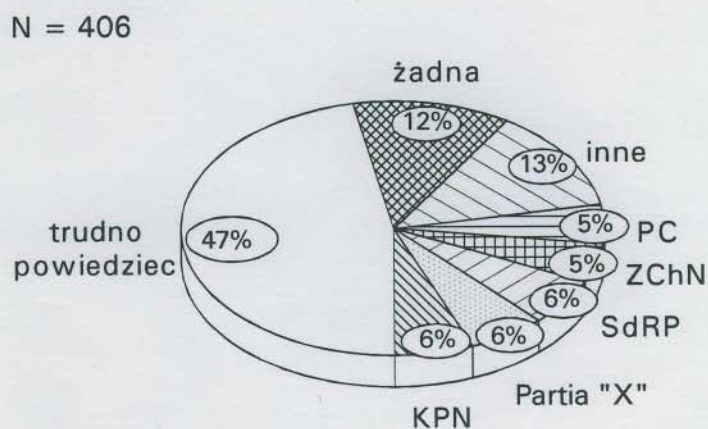
Rys. 2. Która z partii lub ugrupowań politycznych, działających obecnie w Polsce, budzi w Panu(i) najwięcej sympatii?

Zabrakło tu KPN, która ponadto została wskazana jako jedna z kilku partii budzących najwięcej niechęci. Wśród budzących niechęć znalazły się ponadto Partia "X", SdRP oraz ZChN i PC, a więc partie, które bądź uwikłane są w związki z poprzednim systemem, bądź uprawiają agresywny styl politycznej retoryki (rys. 3).

CBOS

Rys. 3. Która z partii lub ugrupowań politycznych, działających obecnie w Polsce, budzi w Panu(i) najwięcej niechęci?

Tu również niemal dwie trzecie badanych nie wskazało na żadną partię budzącą w nich najwięcej niechęci. Oznacza to, że ponad 60% odmawiających udziału w wyborach nie żywi żadnych emocji - ani pozytywnych, ani negatywnych wobec partii politycznych. Ten ogólny brak emocji wobec świata partii politycznych wiąże się z brakiem zainteresowania polityką w ogóle. W większości ludzie ci deklarują małe lub żadne zainteresowanie polityką (tab. 3).

Tabela 3

w procentach

Stosunek do ewentualnych wyborów	Deklaracja stopnia zainteresowania polityką:		
	b. duże lub duże	średnie	małe lub żadne
Zdecydowani - deklarujący udział w wyborach	20	47	33
Niezdecydowani - deklarujący udział w wyborach	10	45	45
Niezdecydowani - odmawiający udziału w wyborach	7	38	55
Zdecydowani - odmawiający udziału w wyborach	6	32	62

Nie budzi więc zdziwienia fakt, że odmawiający udziału w wyborach w znacznie mniejszym stopniu niż pozostali są w stanie trafnie określić, kto stoi na czele danej partii. Jest to szczególnie istotne, gdy przy nie wykształconych strukturach

organizacyjnych, niejasnych programach i stale zmieniających się koalicjach partyjnych, jedyny wyróżnik partii dla szerokich kręgów opinii - to popularni liderzy. Jak się okazuje, popularność ta w wielu przypadkach jest raczej niewielka (tab. 4).

Tabela 4

w procentach

Trafna identyfikacja lidera z partią	Ogółem	Stosunek do ewentualnych wyborów:	
		Deklarujący udział w wyborach	Odmawiający udziału w wyborach
S. Tymiński - "X"	74	79	67
T. Mazowiecki - UD	72	76	67
L. Moczulski - KPN	69	75	60
J. Rewiński - PPPP	60	66	50
W. Pawlak - PSL	58	65	48
J. Kaczyński - PC	55	60	46
A. Kwaśniewski - SdRP	48	54	40
M. Krzaklewski - NSZZ "S"	47	54	34
A. Lepper - "Samoobrona"	41	47	32
W. Chrzanowski - ZChN	40	45	32
D. Tusk - KLD	37	42	30
R. Bugaj - UP	20	22	17
G. Janowski - PL	13	16	10
J. Olszewski - RdR	12	16	7
P. Łączkowski - PChD	5	7	4
J. Ślisz - SLCh	3	3	3
R. Wierzbicki - "S" RI	2	2	1
T. Jackowski - ChD	1	2	1

Jak wynika z tabeli 4, tylko nieliczni liderzy polityczni są trafnie identyfikowani przez większość respondentów z partiami, którym przewodzą. Wśród pierwszej czwórki tylko Tadeusz Mazowiecki i Leszek Moczulski są politykami *sensu stricto*. Natomiast Stanisław Tymiński i Janusz Rewiński są znani w znacznej mierze z innej niż tylko polityczna sfery aktywności publicznej.

Gotowość do buntu?

Powstaje pytanie, czy niechęć do uczestnictwa w wyborach jest podyktowana jedynie frustracją spowodowaną oczekiwaniami, jakie wiązano z instytucją wyborów demokratycznych. Być może wynika ona z głębiej żywionych przekonań dotyczących negatywnych ocen całego systemu politycznego, niechęci wobec procedur demokratycznych itp.

Zacznijmy od podstawowego stwierdzenia, że choć zdecydowana większość społeczeństwa negatywnie ocenia rozwój sytuacji w Polsce, to jednak bardziej niezadowoleni są ci, którzy nie zamierzają głosować w ewentualnych wyborach (tab. 5).

Tabela 5

w procentach

Stosunek do ewentualnych wyborów	Sytuacja w naszym kraju zmierza:		
	w dobrym kierunku	w złym kierunku	trudno powiedzieć
Deklarujący udział w wyborach	26	55	19
Odmawiający udziału w wyborach	14	67	19

Odmawiający udziału w wyborach są, w podobnym stopniu jak zamierzający głosować, gotowi do zaakceptowania pozademokratycznych rozwiązań pogarszającej się sytuacji w kraju. Choć nie aprobują oni np. ograniczenia prawa do strajku, nie są również szczególnymi zwolennikami tego sposobu dochodzenia swoich praw (tab. 6).

Tabela 6

w procentach

Działania, jakie można by podjąć, jeśli sytuacja w kraju nie poprawi się w najbliższym czasie	Stosunek do ewentualnych wyborów	
	Deklarujący udział w wyborach	Odmawiający udziału w wyborach
Pozwolenie rządowi na rządzenie za pomocą dekretów	55	45
Rozwiązanie parlamentu, ogłoszenie nowych wyborów	47	29
Wprowadzenie rządów silnej ręki i rezygnacja z demokracji	25	25
Znaczne ograniczenie prawa do strajków	52	40

W podobnym, bardzo niskim stopniu obie grupy respondentów (deklarujących i odmawiających udziału w wyborach) aprobują jako jedną z form protestu obywateli "stawianie oporu wobec policji i innych organów porządkowych". Uwagę zwraca natomiast następująca zależność: im forma protestu jest bardziej radykalna, sprzeczna z prawem, tym relatywnie częściej niż przez pozostałych jest aprobowana przez odmawiających udziału w wyborach.

*

*

*

Niechęć dużej części społeczeństwa do uczestniczenia w kolejnych wyborach parlamentarnych ma swoje źródło, jak się wydaje, we frustracji wywołanej nie spełnionymi nadziejami, jakie wiązano z poprzednimi wyborami. Nie dotrzymane obietnice wyborcze, brak zmian w polityce gospodarczej rządu, a przede wszystkim brak odczuwalnej poprawy własnej sytuacji spowodowały zachwianie wiary w możliwość wpływania na to, co się dzieje w Polsce, przez udział w wyborach.

Obserwowanym obecnie następstwem frustracji, znajdującym wyraz w braku akceptacji znacznej części milczącej większości dla pozademokratycznych, pozaprawnych form protestu, jest raczej pogłębiająca się społeczna bierność niż agresja.

Wydaje się jednak, że niebezpieczeństwo wybuchu nie kontrolowanej agresji istnieje, ponieważ strajki przestały być już skutecznym sposobem dochodzenia swoich racji.

A N E K S

Tabela 1. Stosunek do wyborów:

- 1- Zdecydowani ~~o~~ deklarujący udział w wyborach
 2- Niezdecydowani ~~o~~ deklarujący udział w wyborach
 3- Niezdecydowani ~~o~~ odmawiający udziału w wyborach
 4- Zdecydowani ~~o~~ odmawiający udziału w wyborach (%)

	1	2	4	5	LICZBA OSÓB
Ogółem	33	31	17	20	1121
Płeć					
Mężczyźni	34	31	17	18	526
Kobiety	32	30	17	21	595
Wiek					
do 24 lat	28	40	14	18	95
25-34	32	39	18	12	187
35-44	37	30	16	17	278
45-54	37	34	13	16	158
55-64	38	30	15	18	192
65 lat i więcej	23	19	24	33	206
Miejsce zamieszkania					
Wieś	31	31	19	20	485
Miasto do 20 tys.	27	33	22	18	135
od 21 do 100 tys.	41	30	11	18	212
101-500 tys.	33	30	16	21	195
501 tys. i więcej mieszk.	37	30	11	23	93
Region					
Północny	43	26	14	17	143
Zachodni	31	41	9	19	128
Środkowo-zachodni	34	25	17	24	181
Środkowy	38	26	17	19	155
Wschodni	27	38	16	19	144
Południowo-wschodni	29	35	20	16	193
Południowo-zachodni	29	27	21	23	177
Wykształcenie					
Podstawowe	26	29	19	26	450
Zasadnicze zawodowe	33	32	15	20	291
Średnie	41	33	15	11	293
Wyższe	46	27	17	10	84
Grupa społ.-zaw.pracujący					
Kadra kier., inteligencja	51	28	12	9	68
Prac.umysł.niż.szczebła	43	37	10	9	99
Pracownicy fiz.- umysł.	32	36	18	14	50
Robotnicy wykwalifikowani	35	28	18	19	126
Robotnicy niewykwalifik.	31	43	15	11	74
Rolnicy	39	36	9	16	87
Prywatni przedsiębiorcy	39	25	19	17	36
Bierni zawodowo					
Renciści i emeryci	28	26	19	27	395
Uczniowie i studenci	30	45	15	10	20
Bezrobotni	24	31	19	26	86
Gospodynie domowe i inni	27	34	21	18	77
Dochody na jedną osobę					
Do 400 tys. zł	29	32	15	24	123
401-600	30	31	20	19	189
601-800	28	31	20	21	222
801-1000	35	29	16	20	203
1001-1500	35	29	15	21	224
Powyżej 1500 tys. zł	43	34	12	11	150
Ocena własnych war. mater.					
Złe	29	28	19	24	489
Średnie	33	33	15	18	485
Dobre	46	32	12	10	145
Udział w prakt. religijnych					
Kilka razy w tygodniu	26	31	24	19	124
Raz w tygodniu	31	34	18	18	634
Kilka razy w roku	42	26	12	21	284
W ogóle nie uczestniczy	33	25	13	28	75
Ocena kier.rozw.syt.w kraju					
Dobry kierunek	41	35	11	12	244
Zły kierunek	30	29	18	23	663
Trudno powiedzieć	32	33	18	17	214